

Prof. dr SEVERIN ŽURAVICKI, Varšavski univerzitet

SAVREMENE ZAPADNE METODE EKONOMSKIH ISTRAŽIVANJA I MARKSISTIČKA METODOLOGIJA

Svaka nauka ima određene metode istraživanja, u zavisnosti od svog predmeta i okvira istraživanja. Ovo se odnosi i na ekonomske nauke. Tipologija naučnih istraživanja poznaje razne načine istraživanja, ali samo one istraživačke metode opravdaju svoje postojanje koje daju faktičke rezultate u oblasti znanja i prakse. Analiza ekonomskih pojava i procesa teška je zbog mnoštva njihovih vidova i promjenljivosti. Sociološki i praktički aspekti ekonomskog života, neraskidivo međusobno povezivani, zahtijevaju ipak različite pristupe. Izvršiti izbor i donijeti odluku danas je u okvirima programiranja međusobno povezanih ekonomskih pojava u makrorazmjerama posebno značajno, ali se istovremeno nije nipošto smanjio, već povećao, značaj ispitivanja odnosa među ljudima u privrednom životu na određenoj etapi istorijskog razvoja. Metode istraživanja, izgrađene za razne oblasti znanja, posebno metode novatorskog karaktera, bivaju često — i to mehanički — prenošene na tle ekonomskih ispitivanja. Ovdje se krije velika opasnost, zbog toga što metode koje su efikasne u jednoj oblasti istraživanja često se ne mogu primijeniti u drugim oblastima nauka koje nijesu kompatibilne. Istraživačke metode mehaničkog kretanja termodinamike, hemije ili biologije ne samo što nijesu više puta efikasne u analizi društvenih pojava već često vode u ćorsokak. Ne treba zaboravljati da je predmet društvenih nauka analiza društvenih kretanja, koja se ispoljavaju u većini slučajeva kao svjesna aktivnost ljudi u određenim uslovima njihovog istorijskog razvitka. Prema tome, društvene nauke istražuju odnose među ljudima potpuno drukčijeg kvalitetnog karaktera od drugih relacija koje srećemo kako u mrtvoj, tako i u živoj prirodi. Isto tako, hipertrofija u primjeni matematičke simbolike i matematičkih algoritama u društveno-ekonomskim razmatranjima, ne olakšava objašnjenje problema, nego smanjuje prostor da se vidi ono što stvarno postoji.

Posljednjih decenija u oblasti ekonomskih istraživanja uočava se preovlađivanje tema o alokaciji resursa, logici izbora, ekonomske ravnoteže (ili uravnotežene stope rasta), preferencija kvantifikativnih i najoptimalnijih traganja, uz istovremeno zanemarivanje analiza društveno-istorijskog karaktera, dakle kvalitativnog karaktera. Ovo je štaviše shvatljivo, ako su pitanja prognoziranja i programiranja međusobno povezanih radnji (a u nas planiranja) uzajamno povezani i dobijaju u upravljanju privrednim životom u makrookvirima sve veći značaj. Ne smije se ipak gubiti iz vida da sve prognoze i programi djelovanja, ako neće da budu voluntarističke himere, moraju čvrsto biti oslonjene na realnosti, koje se ne mogu saznati drukčije nego pomoću analize i savlađivanja suprotnosti važnih za društvena kretanja.

Nove ekonomske pojave, nastale u naše doba, bez svake sumnje zahtijevaju novi pristup, ali traženje novih načina analize ne treba da se vrši — makar i u socijalističkom taboru — mimo okvira marksističke dijalektike i u okvirima eklektizma. Zbog toga upoređivanje metoda koje primjenjuju razni ekonomisti-nemarksisti s marksističkim metodama istraživanja čini se da je ne samo umjesno već i prijeko potrebno. Frontalan napad na marksističku metodologiju vodi danas osobito Karl Poper, koji važi za naprednog zapadnog metodologa i tvorca takozvanog kritičkog racionalizma, koji marksistički metod smatra najočiglednijim primjerom »istoricizma lišenog svake naučnosti«. Pokušava se takođe da se prenesu na tle ekonomskih istraživanja koncepcije pozajmljene iz »opšte teorije sistema« Ludviga fon Bertalanfija, ili »teorija strategijskih igara«, koju su stvorili Johan fon Nojman i Oskar Morgenštern. Takođe se pokušava da se primijeni u ekonomskim ispitivanjima konstruktivistička procedura idealizacije (koju, između ostalih, primjenjuje Ernest Nigol), kao i druge mjere koje je stvorila takozvana metanauka (teorija nauke).

Zajedno sa teškoćama obuhvatanja horizonata naših znanja, koja se uvećavaju, raste realna potreba pronalaženja novih istraživačkih instrumenata. Ipak, ova traganja ne idu uvijek pravim smjerom, jer se naponi orijentišu na formalizaciju, pa čak algoritimizaciju istraživanja, a ne na objašnjenje suštine pojava koje se istražuju. Sve češće se odstranjuju teorijski sazajni aspekti, čak se skraćuje logika do te mjere da se svodi na analizu jezika nauke. Primjenom raznih teoretsko-skupnih mjera, materijalni smisao skupova koji se posmatraju ispušta se u korist proceduralnih operacija u ovim skupovima. To vodi primjeni konceptualnih modela i vještačke simboličke pomoću matematičkih i semantičkih funkcija. Uzgred rečeno, prilikom modeliranja pojava zaboravlja se često na neophodnosti očuvanja principa izomorfizma (a, u krajnjem slučaju, homomorfizma).

Najdalje je u tome pravcu pošao logički empirizam koji primjenjuje konceptualizacione mjere, koje se ispoljavaju u razmišljanjima o tome kakvim bi preobražajima mogli da se podvrgavaju ovi ili oni parametri u hipotetički zamišljenim uslovima. Još jasnije se ovo

ispoljava u hipotetično-deduktivnoj Popperovoj metodi. Ima pokušaja zamjene teorije saznanja teorijom znanja (metanaukom), a sadržajnih prosuđivanja o suštini pojava traganjem za koherencijom zaključaka — što za rezultat ima da sredstva istraživanja postaju cilj sam za sebe. Jezik nauke poistovjećuje se ovdje s aparaturom pojmova, rezultat mišljenja i konstantne logičke vrijednosti sudova postaju presudan repertoar istraživanja. Iako se logički empirizam poziva na empiriju (shvaćenu, uostalom, samo kao bujicu naših osjećanja, što je samo prazna deklaracija, jer se uglavnom podvlači istraživanjem koherencije — logičke veze) naučnih zaključaka. Deklarativno, logički empirizam zahtijeva skraćivanje svih naših znanja prema nivou posmatranja, naučne zaključke on smatra samo kao transformacije (tautologije), koje određuju relacije među skupom mišljenja i pojedinačnim mišljenjima, oslanjajući se na takozvana pravila zaključivanja (inferencije), dokazni materijal pozajmljuje se pak od logike i matematike. Uloga teorije ovdje se ne svodi na interpretaciju već na pravilno, sa gledišta logike, opisivanje. Služeći se teorijsko-skupnom metodom, svi skupovi smatraju se kao »p — granične univerze«, a jedini naučni jezik fizičko-matematički. Istražuje se kako treba da se izraze na jeziku nauke mišljenja, kako se prezentiraju određena dokazna sredstva, dijagnostičke i mjerne procedure i tome slično, pa se gubi iz vida sadržaj oblasti koja se istražuje. Na taj način logički empiričari (neopozivisti) stvaraju nauku koja teži intelektualnoj strukturalizaciji stvarnosti. Ovdje se zaboravlja da je svakom sistemu simbolâ nužna teorija koja ga objašnjava.

Kao suprotnost takvim osnovama istraživanja nalazi se dijalektički metod. Shvatiti nešto znači predstaviti ga u pojmovima, u kategorijama i zakonima relacije koje nastaju između realnih objekata i pojava. To ne znači ni redukciju stvarnosti do njene empirijske egzistencije, ni pribjegavanje jalovim apstrakcijama, već stalno traganje za suštinom pojava. To nije numerička indukcija (čak eliminatorna), to nije sama dedukcija, nije taksonomičan opis već dijalektičko mišljenje (subjektivna dijalektika) kao odraz objektivne dijalektike omogućava da se prodre u istraživanjima do suštine pojava. Dijalektika je logika sadržine a ne forme; prema tome, i logika i teorija saznanja istovremeno.

*
*   *
*

Ekonomski misao ne razvija se u nekakvom praznom prostoru nego u sklopu ljudske misli uopšte. Na metode ekonomskih istraživanja utiču gnoseološka mišljenja. Moderna zapadna ekonomska učenja ostaju uglavnom pod uticajem logičkog empirizma. Kada je 1932. godine Lajonel Robins objavio svoj rad »The Nature and Significance of Economic Science«, više ekonomista na Zapadu pretpostavljalo je da je Robins — dajući ekonomiji čisto prakseološki karakter — kona-

čno oslobodio ekonomska istraživanja od aksioloških i socioloških aspekata, jer je on upućivao na to da ekonomska izučavanja treba smatrati isključivo kao ispitivanje relacija između određenih alternativnih ciljeva i ograničenih sredstava. Ekonomija je ovdje prestajala da bude društvena nauka, postajući svojevrsna teorija racionalnih izbora, koje vrše ove ili one privredne jedinice. Prakseološka Robinsova mišljenja bila su razvijena pedesetih godina u takozvana istraživanja operacija, a na istoj liniji razvoja nastale su takođe koncepcije strategijskih igara. U tako shvaćenoj analizi privredne djelatnosti (activity analysis) primijenjeno je u velikim razmjerama linearno programiranje i priznat jezik matematike kao jedini odgovarajući jezik. Zadatak tako usmjerenog ekonomiste počeo se svoditi na stvaranje modela i konstruisanje šema radnji, pomoću kojih privreda ili neki drugi kompleks može da se prenese iz jednog određenog stanja u drugo.

U vezi sa nagomilavanjem teškoća pri izučavanju složenih procesa počelo je da se pribjegava pojednostavljenim heurističkim modelima, bez truda da se da odgovor na pitanje imaju li ti modeli u korelaciji sa stvarnošću izomorfni karakter. Treba razlikovati determinističke modele, kad su parametri (nezavisno promjenljive) poznati i konstantni (ovdje je preporučeno diferencijalno izračunavanje) za označavanje ekstrema funkcije (jedne ili više promjenljivih), probabilistički modeli, kada je poznat mogući raspored i, najzad, teorija igara, kad nema dovoljno informacija. Ovdje je preporučeno, ako su relacije koje se pojavljuju u modelima linearnog karaktera, da se primjenjuje linearno programiranje, a kod strategijskih modela cjelishodno bi bilo primjenjivati teoriju igara. Prema tome, čak pri korišćenju informatike, kibernetike, opšte teorije sistema ili teorije strategijskih igara, u modelima zapadnih ekonomista vrši se ograničenje ekonomije u vidu sudova tipa »što bi bilo ako bi«, dakle, do logike rješenja, do izrade recepta prividnog optimalnog djelovanja u datim uslovima. Sada se gubi prvobitna heuristička uloga ekonomskih modela (što se još može sresti u »idealnim tipovima« Maksa Vebera!). Istraživanja se ne usmjeravaju na objašnjenje određenih društveno-ekonomskih fenomena i tendencija njihovog razvitka, već na rješenja hipotetičnog ponašanja različitih privrednih jedinica (prema Robinsovom shvatanju) pretpostavljajući njihova racionalna djeljstva i potpuno poznavanje ograničavajućih uslova.

Savremena zapadna ekonomska misao ostaje još, može se reći, u granicama »začaranog kruga«, koji je za nju tržište, koje nudi sve više podrobnih klasifikacija (morfologiju tržišta, koju su počeli Srafa, Robinson, Čemberlen i »frajburška škola«, danas nastavljaju Hiks, Feljner, Maklup, Trifin). Isto tako, pokušaji G. Voljde da pomoću teorije vjerovatnoće odredi razmjestaž budućih tržišnih pojava, koje nastavljaju G. Katona, R. Stone, V. Ohrana, nijesu donijeli očekivane rezultate. Nema ničeg čudnog u tome, ukoliko uz čitavu brižljivost o koherenciji zaključaka, u modelima koje su kon-

struisali ovi ekonomisti nastaje ne samo daleko pomaknuta simplifikacija, već i sama polazna tačka — tržište — čini nemogućim pogled na bitne izvore privrednih procesa, a privlači pažnju ovih ekonomista na čisto površinske pojave. Napori da se odrede funkcije potrošačkih preferencija, a takođe da se izvrši mjerenje ovih ekonomskih pogodnosti (kako u kardinalnim, tako i u naizmjeničnim brojevima) više u vazduhu. Takođe, traženje ekonomske ravnoteže ili stabilne stope ekonomskog rasta praktično bi ispalo malo prikladno. Na pitanja koja su ovdje postavljena kakve veličine moraju da budu pojedine promjenljive da bi se dobilo stanje ravnoteže, kao odgovor dobijali su se ovi ili oni postulati, ali ne i valjani zaključci. Razni pokušaji određivanja relacija između naturalne, garantovane i faktičke norme rasta, uzimanje u obzir funkcije neutralnog tehničkog napretka, korišćenje funkcija cilja i funkcija proizvodnje (transformacije), lišenih društvene sadržine, to je svojstveno svim modelima rasta (počevši od primitivnog modela Harod — Domara i završavajući neo-neoklasičnim i neo-neokejnzovskim), nijesu doveli do pronalaženja »dinamične« ravnoteže. Postularni karakter modela konstruisanih na Zapadu koji treba da služe optimalnoj alokaciji resursa, otkriće tzv. Paretovog optimuma i tome slično, stvorio je u ovim modelima zbir sudova čisto pragmatičkog karaktera, s praznim spekulacijama, što čak remeti unutrašnju koherenciju ovih modela. Pokušaji određivanja ex ante takvog programa djejtava pri određivanju graničnih uslova sa gledišta prihvaćene funkcije cilja, realizacije, bez obzira na primjenu raznih matematičkih algoritama, kao jednačina i nejednačina, teorije vjerovatnoće, matričnog računa, iterativnog računa i dr., nijesu imali, nijesu dali, veće efekte. Ovdje nema ništa neobično, ukoliko se u ovim modelima neosnovano prihvataju adiktivnost proizvoljno sastavljenih elemenata, linearni karakter zavisnosti između troškova i resursa, potpuna zamjenljivost i potpuna djeljivost faktora proizvodnje, »zamjena« resursa kapitala i slično.

Uvođenje u programiranje međusobno povezanih djejtava faktora nesigurnosti i rizika pretvara analizu privredne djelatnosti u strategijsku igru, ali su takvi pokušaji promašili cilj, jer nijesu uzete u obzir činjenice da se u ekonomskom životu stalno podvrgavaju promjenama ne samo »pravila igre« nego takođe broj i snaga pojedinih »igrača«. Mjesto iznalaženja objektivnih zakonitosti ekonomskog života i sastavljanja prognoza, savremeni ekonomisti na Zapadu nude razne mogućnosti, pa donosilac odluke može da izabere na osnovu principa »quod libet«. Ekonomista se ovdje osjeća — da se poslužimo Šumpeterovim poređenjem — kao krojač koji šije odijela raznih brojeva i fazona, očekujući da će naići kupac od meraka. U ovim konstrukcijama modela najčešće odlučujući faktor postaju tehnološke pretpostavke, a to vodi pronalaženju norme zamjene (supstitucije) raznih činilaca proizvodnje (ne računajući na činjenicu što

kapital i rad ne mogu biti razmatrani na istom nivou, kao što je to urađeno u Kob-Daglasovoj funkciji!).

Visoki stepen formalizacije zaključaka, potpuna spoljašnja sličnost ovih matematizovanih zaključaka sa logičnom strukturom osnovnih grana matematike, stvara utisak da pod spoljašnjom prividnom egzaktnošću zaključaka ovi modeli postaju svjesna ili nesvjesna mistifikacija. U istraživanjima savremenih zapadnih ekonomista glavni problemi su još uvijek stabilnost i ravnoteža (malo je onih koji se ne slažu, možemo ovdje pomenuti Dž. Robinsona, N. Kaldora i R. P. Brauna, koji upravo tvrde da se koncepcija ravnoteže odrazila negativno na razvoj ekonomske misli!). U ovom pogledu interesantna je pozicija P. Samjuelsona (dobitnika Nobelove nagrade, koji ekonomsku ravnotežu shvata kao situaciju koja bi se mogla priznati kao stabilan model u tom slučaju ako odstupanja od takve ravnoteže, do kojih povremeno dolazi, ne bi bila u stanju da zakoče sposobnosti vraćanja date ekonomske situacije na polaznu tačku. U osnovi takvog mišljenja nalazi se pretpostavka (koju su štaviše opovrgli Vikesel i Kejnz!) postojanja u privredi faktora koji sami djeluju i koji automatski obnavljaju poljuljanu ravnotežu. Polazna tačka ovdje je statika (kako je shvata Dž. B. Klark), koja kod Samjuelsona mora da ispuni heurističku ulogu, koji priznavši ekonomsku dinamiku smatra, ipak, da analiza može da počne samo od modela prevremenog statičnog stanja, kao prividno degenerativnog stanja dinamičkog modela ili kao krajnji primjer dinamike (uostalom, u Samjuelsona dinamika se svodi na temporalne notacije u vidu supskripata t_0 , t_1 , t_2 , ... t_n u primijenjenim jednačinama i nejednačinama!). Vrijeme se ovdje uzima kao pokretač induktivnog razvoja (Samjuelson zaboravlja da vrijeme kao takvo nije uzrok i samo može biti nosilac procesa koji izazivaju razne faktore!). Samjuelson pokušava da opiše dinamičke procese pomoću diferencijalnih jednačina u slučaju diskontinuiranih procesa i diferenciranih u slučaju kontinuiranih procesa. Hipotetički uređene preferencije (kako potrošača, tako i proizvođača) predstavljaju se u obliku krivih ili ravnih i kao različite »izotroškovne linije« i »izokvante«. Razne inklinacije krivih moraju da vode do u k o v a n j u optimalnog ponašanja privredne jedinice u zavisnosti od prihvaćenih graničnih uslova.

Samjuelson, u svom metodološki zamišljenom radu od 1947. godine »Foundation of Economic Analysis«, rezonujući o metodama ekonomske analize, objašnjava čitaocu da je za njega matematika najegzaktniji jezik, koji omogućava skraćenu predstavu sudova. U ovoj knjizi ima mnogo matematičkih formula, ali Samjuelson zaboravlja upozorenje V. S. Dževonsa (kome se teško može reći da nema sklonosti za matematiku) da »ako samo pokušamo da izvedemo jednačinu koja izražava zakone ponude i potražnje, konstatujemo da njihova složenost apsolutno isključuje naše mogućnosti matematičkog iskazivanja. Možemo odrediti opštu formulu jednačine... ali sve funkcije koje se ovdje uzimaju u obzir tako su komplikovane

da nema izgleda da ova metoda brzo dovede do uspjeha«. (W. S. Jevons: »Zasady nauki«, Warszawa, 1960, t. II, s. 567—568).

Način prilaženja ekonomskim problemima može se takođe predstaviti na primjeru drugog dobitnika Nobelove nagrade — T. K. Kupmansa. Pristupajući analizi privredne djelatnosti, K. Kupmans ističe da konstruisanje shema privredne aktivnosti ima za cilj da ukaže kako treba preći iz jednog stanja u drugo, uzimajući u obzir određene ciljeve. U tom pogledu jednostavnost svojih zaključaka Kupmans dobija na bazi nepravilne pretpostavke da su ekonomske uslovljenosti linearnog karaktera. U svojim sekvencionim modelima (koji uzimaju u obzir određene momente vremena) Kupmans primjenjuje tzv. funkciju transformacije, koja treba da predstavlja izbor (preferenciju) između različitih kombinacija dostupnih predstava neophodnih za ostvarivanje zamišljenog cilja (uzgred rečeno, ovakvu funkciju primjenjivao je još Pareto). Pozajmljujući matematičku terminologiju, Kupmans izražava ponašanje ove funkcije u sistemu »p — prostora roba koji se mjeri«. Njegova metodološka poruka sadrži se u zaključcima »The Construction of Economic Knowledge«, objavljenim u radu »Three Essays on the State of Economic Science«. Pridružujući se prakseološkim principima, Kupmans uzima postulate ekonomskog izbora i podvlači da je struktura ekonomije slična strukturi teoretsko-skupnih istraživanja, zadovoljava se sudovima kvantitativnog tipa u tumačenju modela privrednih rezultata.

Savremena ekonomska literatura na Zapadu koleba se između empirijskog pragmatizma i spekulativnog fiktivinalizma, a oba pravca su maskirana matematičkom ornamentikom. Koristeći se raznim granama matematike, matematička ekonomija nastoji da primijeni determinante, linearne prostore, funkcije vektorskog argumenta, transformaciju koordinata, Euklidov prostor, topologiju, varijacioni račun i sl. Naravno, nemoguće je ne slagati se sa takvim pokušajima, ali samo pod uslovom da se ne zaboravlja da »... Stvarno važno teoretsko-saznajno pitanje ... ne nalazi u tome kakav su sistem egzaktnosti ostvarila naša opisivanja kauzalnih veza i mogu li ovi opisi bit izraženi u tačnoj matematičkoj formi, već u tome da li je izvor našeg saznanja objektivna zakonitost...« (Lenin: Sočinenija, tom 14, str. 146—147, izdanje 1947).

Ipak, i među zapadnim ekonomistima počinje se postepeno javljati sumnja u to da li se ekonomija može svesti samo na nekakvu teoriju privređivanja. Na primjer, Dž. R. Hiks priznaje da »je ekonomija nesumnjivo društvena nauka, jer se bavi djelatnošću ljudi koji nijesu sveznalice i koji uvijek ne postupaju racionalno i čiji ciljevi ... bivaju različiti i koji nijesu potpuno jedinstveni. Ekonomija ne može da se svede na čistu tehniku«. (»Linear Theory«, THE ECONOMIC JOURNAL, LXX, Nr. 280, str. 672). Štaviše, Oskar Morgenštern, koautor teorije strategijskih igara, pokazuje kako je vrijeme da se ekonomisti izvuku iz »matematičkog geta«. Drugi poznati zapadni ekonomista Teo Suranji-Unger na primjeru kon-

cepcije ekonomske ravnoteže pokazuje kako model ekonomske ravnoteže predstavlja čisti nesporazum, a pokušaji identifikacije privredne djelatnosti sa kibernetičkom samoregulacijom ne postižu cilj, jer se privredna djelatnost ne može svoditi samo na preradu informativnih podataka. Izuzimanje iz ekonomskih rješenja kvalitativnih aspekata olakšava kvantifikativnu proceduru na papiru, ali otuđuje ekonomiju od privredne djelatnosti. (Wirtschaftsphilosophie des XX Jahrhunderts, Stuttgart 1967). Isto tako, i francuski futurolozi B. de Žuvenal, Ž. Masne dokazuju da primjena principa strategijskih igara ne može biti podesna za ekonomska rasuđivanja, pošto u bridžu, pokeru, pa i u šahu, pravila igre ostaju nepromjenljiva, a u ekonomskom životu stvari stoje obrnuto; osim teorije vjerovatnoće, ni jedna druga grana matematike nije u stanju da opiše tok izvlačenja, zbog toga što treba poznavati ne samo način igre pojedinih partnera, već i prihvatiti unaprijed pretpostavku da su metode koje daju hipotetički najbolje rezultate, stvarno primijenili svi partneri.

Pokušaji zapadnih ekonomista da zamijene političku ekonomiju enigmatičnom teorijom privređivanja osiromašili su sadržinu, smisao i granice ekonomskih proučavanja. Štaviše, Maks Veber je davno bio prinuđen da prizna da »u astronomiji nebeska tijela pobuđuju naše interesovanje prije svega sa kvantitativnog aspekta egzaktnog mjerenja, a kod društvenih nauka stvar je u kvalitativnim aspektima toka pojava«. (M. Weber: Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre, Tübingen 1922., S. 173). Ukoliko ekonomske pojave i procesi imaju društveni karakter, nije red da se to zaobiđe u ekonomskoj analizi. Osim toga, zadatak je ekonomske analize tumačenje promjena, a ne opisivanje pojedinih stanja. Neprilagođenost aparature shvatanja za promjenljivost ekonomskih pojava nije znak nedostatka našeg mišljenja uopšte, već je to nedostatak dijalektičkog mišljenja. Laplasove transformacije, primjena više članova kao tehnike rastavljanja, funkcije matrica, dualnih analiza ne čine naravno grijeh, ali se primjenjujući ove instrumente ne smije zaboravljati zbog čega se to radi, jer »predviđati znači... pronalaziti osnovne i bitne elemente procesa razvoja«. (A. Gramsci: »Note sul Machiavelli, OPERE, Torino, 1960, s. 38).

*
*   *   *

Savremena ekonomija na Zapadu ne nudeći ništa novo, spremna je da učini napor za ožvljavanje starih koncepcija, ali u novom matematizovanom obliku, zbog čega sada na Zapadu ima mnogo »neopravaca«. Neo-neoklasici, neokejnzovci, neorikardovci, neoinstitucionalisti — to je plejada koncepcija koje oko beznačajnih stvari vode između sebe homerovske bojeve. Glavna linija podjele prolazi između »neo-neoklasika« i »neo-neokejnzovaca«. Prvima pripadaju,

između ostalih, Samjuelson, Solou, Mode, Svon, Modiljani, a drugima, Robinson — Kaldor, Pasineti. Suština spora između ova dva pravca leži u različitom pristupu izvorima i rezultatima ekonomskog rasta. Analiza promjena u raspodjeli ukupnog proizvoda na razne faktore proizvodnje, a isto tako i drukčiji pristup procesu akumulacije kapitala u uslovima tehničkih promjena pošla je kod neo-neoklasika i kod neo-kejnzočaca različitim putevima. Neo-neoklasici htjeli bi da posmatraju teoriju raspodjele samo kao jedan od aspekata marginalne teorije vrijednosti, zato neokejnzočci žele da vide u teoriji raspodjele potpuno odvojenu granu. Neo-neokejnzočci priznaju da na formiranje raspodjele nacionalnog dohotka znatan uticaj imaju društveni konflikti i zbog toga su oni spremni da povezuju raspodjelu sa institucionalnim problemima, a neo-neoklasici prije svega ističu zamjenljivost dobara i faktora proizvodnje. Za neo-neoklasike fundamentalan instrumenat upoređivanja rezultata sa troškovima ostaje funkcija proizvodnje Kob-Daglasovog tipa i slične, u njihovim modelima se pretpostavlja potpuna zaposlenost, odsustvo skale proizvodnje, a takođe određivanje investicija veličinom ušteda. U takvim modelima nivo zarade jednak je graničnoj produktivnosti rada. Kapital se ovdje posmatra kao sastav »materijalnih dobara koja se zamjenjuju«, dakle, ona mogu biti bez ikakvih troškova — i to trenutno transformisana u bilo koje stanje. Zahvaljujući takvom postupku pojavljuje se mogućnost vještačke agregacije. Kapital dobija beskrajnu stabilnost i trenutnu sposobnost adaptacije. Ovdje postaje mjera »vijek funkcije mašine«. Tu se primjenjuju lančani indeksi da bi se dobila mogućnost da se ocjenjuju diskontinuirane tehnologije a takozvana funkcija Capital-Labor Substitution treba da omogući određivanje, između ostalog, zavisnosti između radne produktivnosti i zarade.

Ove postavke izazvale su otpor neokejnzočaca, koji se često nazivaju protivnicima »neomarksista« (kojima je marksizam vrlo daleko!). Neokejnzočci su prestali proučavati rad zajedno s kapitalom. God. 1953. Robinson je kritikovala agregirane funkcije proizvodnje i potcjenjivanje od strane neo-neoklasika ponude faktora proizvodnje (u radu »The Production Function and the Theory of Capital«). Ona je takođe nastojala da u prvi plan istakne ulogu realne zarade u procesu akumulacije.

Vladajućem neslaganju u savremenoj zapadnoj ekonomiji priključili su se još naponi P. Srafe da pronađe nekakav tertium comparationis između kapitala i rada, koji bi zamijenio Kob-Daglasovu funkciju. On je 1960. god. napisao rad »Production of Commodities by Means of Commodities«, u kojem u principu odbacuje teoriju granične produktivnosti i konstruiše sistem gdje uvećanje kapitala ne proističe iz njegovih proizvodnih »usluga«, već se uzima kao višak (nešto slično višku vrijednosti). Prethodno on konstruiše model u kom se ista materijalna dobra pojavljuju i kao sredstvo proizvodnje i kao finalni proizvod, uz to fiktivno zamišlja da je količina

proizvedenih materijalnih dobara jednaka količini sredstava upotrijebljenih za dalju proizvodnju. Potrošnja u ovoj prostoj prividnoj reprodukciji čisto je proizvodnog karaktera, jedino potrošno dobro radnika jeste žito i »corn-wage-rate« određena je (ovo je neki daleki odjek Ž. V. Tinena). Ako su zalihe žita u toku godine bile povećane, onda takvo uvođenje postaje norma dobiti. Takođe su u sljedećim razvijenim modelima sve cijene izražene u žitu. Naravno, u takvim modelima odnosne cijene možemo izračunati lako samo ako je vrijednost proizvoda i cijena troškova jednaka. Srafa zatim konstruiše model s viškovima, zahvaljujući određenoj tehnologiji (odzivi »okolišnih puteva« Bem-Baverka!) vrijednost proizvoda penje se iznad troškova. Znači, on konstruiše pokazatelj »in natura« u vidu fiktivnog agregata koji on naziva »tipična roba«. Pomoću ove »robe« Srafa pokušava da izrazi kako dohodak, tako i cijene. Za jedinicu mjerenja on uzima takvu količinu »tipične robe« za čiju bi proizvodnju bio potreban rad u toku čitave godine. Kod Srafe nestaje problem tržišta, cijene imaju čisto obračunski karakter — ostaje jedino problem mjerenja viškova.

U traženju nenovčanog pokazatelja J. V. Nojman konstruiše model sa pretpostavkom da su faktori proizvodnje sami rezultat proizvodnje u prethodnom periodu. Proizvodnja se sada posmatra kao neprekinuti ciklus stalne transformacije. Proizvodi i rashodi postaju uporedivi poslije diskontovanja prihoda. Sve se više ove ideje odvajaju od realnog plana. U takvoj situaciji više ekonomista na Zapadu pokušava da prihvati neka Marksova metodološka tumačenja, ali u deformisanom obliku. To ne mijenja činjenicu što Zapad počinje, tobože ponovo da otkriva Marksa, ali to otkrivanje je posebne vrste, jer pokušavaju da nađu heterodoksiju ne samo između Marksa i savremenih marksista nego i između Marksa i Engelsa, između Marksa i Lenjina, pa čak između »starog« i »mladog« Marksa!

*
*   *
*

Iz onog što smo izložili proizilaze takođe neke implikacije u oblasti dijagnostike, prognostike i rješenja u socijalizmu koji se izgrađuje i u već razvijenom socijalizmu. Očigledno, u uslovima planski usmjerene socijalističke privrede neophodno je donositi određene ekonomske odluke i vršiti optimalan izbor između mogućih alternativa, razne bilansne račune i poduhvate prakseološkog karaktera. Međutim, to ne znači da bi trebalo bukvalno prihvatiti metode koje su stvorili zapadni ekonomisti. U socijalističkoj privredi ostaje kao prijeka potreba da se prouče društveni aspekti privrednog života, tendencije i protivtendencije koje karakterišu međuljudske odnose u procesu proizvodnje i realizacije, iznalaženje puteva razvoja koji se penju po spiralnoj liniji i koji se mijenjaju ne samo pod uticajem egzogenih već, prije svega, endogenih faktora. Ostaje dalje obaveza

pažljivog proučavanja protivurječnosti, čak ako su one neantagonističkog karaktera, pronalaženje trenutka prelaska kvantitativnih promjena u kvalitativne itd. Samo na temelju takve analize, koja omogućava da se odrede kako dinamizirajuće snage, tako i snage inercije ekonomskog razvoja, može se izvršiti pravilan izbor i donijeti pravilno rješenje. Ovo ne znači odricanje od korišćenja tekovina u oblasti informatike, kibernetike ili tehnike upravljanja. Činjenica što se privredna djelatnost u uslovima razvijenog socijalizma smješta u okvire planiranja u makrorazmjerama i što se lagano — ali stalno — mijenjaju motivi ove djelatnosti ne isključuju potrebe dijalektičkog pristupa ekonomskim pojavama. Socijalizam nije samo novi stepen proizvodnih snaga, to nijesu samo nove institucije, već i novi obrasci načina življenja koji proizilaze iz novostvorenih odnosa među ljudima. Prema tome, istraživanja društvenih aspekata ekonomskog života ostaju glavni pravci saznanja. Moguće je, i potrebno je, istraživati s potrebama usavršavanja upravljanja ekonomijom i uopšte tehnikom privređivanja, moguće je poboljšavati metode ovih ili onih proračuna, ali ne treba zaboravljati da ekonomski život nije splet organizaciono-tehnoloških procesa, već je to **sastav** procesa koji sami sebe regulišu, znači ovdje ne iščezavaju spontanost i invencija (ne treba brkati sa stihijnošću!). Uloga faktora koji regulišu ekonomski život u socijalizmu sastoji se u promjeni objektivnih mogućnosti, oslanjajući se na stvaralačku djelatnost radnih masa. Zato je potrebno poznavanje novih zakonitosti koje se rađaju, a njime je teže ovladati nego »nabubati« ove ili one postupke optimalnosti. Postaje hitna potreba otkrivati u kojem stepenu stare zakonitosti ustupaju mjesto novim. Slabost razmišljanja zapadnih ekonomista nije u primjeni teorije matematike, već u njenoj zloupotrebi, što ekonomista-marksista mora upravo da izbjegava.

Vještina odabiranja informacija, eliminisanje »šumova« i »redundacije« (rečeno jezikom kibernetike), iznalaženje stimulansa koji pobuđuju na aktivnost prema unaprijed određenom pravcu — izlaze iz okvira čisto prakseološke procedure. Ekonomski život, kao svako kretanje, razvija se kroz protivurječnosti. Današnji dan su odredile protivurječnosti jučerašnjeg dana a oblik sjutrašnjeg dana takođe određuju protivurječnosti — tačnije: njihovo savlađivanje. Za razliku od metoda koje primjenjuju zapadni ekonomisti, dijalektički metod je kritički metod, prirodan i istorijski. Dijalektička metoda je prije svega metoda genetička, koja se ne svodi samo na fiksiranje sekvenci pojava nego takva metoda koja teži da otkrije unutrašnje mehanizme. Znači, ona nije istorijska metoda u smislu opisivanja pojava koje se vremenski zbivaju, nego metoda koja daje mogućnost da se prodre kako u dubinu, tako i u širinu; to je način posmatranja uslova, veza, uzroka i posljedica, to je analiza mijenjanja u svim mogućim aspektima. Ovo je metoda koja izražava ekonomske pojave (ne samo ekonomske) kompleksno, otvoreno, dakle, metoda koja pokazuje ekonomske pojave u međusobnoj povezanosti i u isto vrijeme iznalazi protivurječnosti kao snagu koja dinamizira razvoj

i stabilizuje tok njegovog kretanja. Ovo je metoda koja omogućuje da se odredi tačka razvoja u kojoj se nalazi privreda (što se može uočiti posmatranjem prelaska u novi kvalitet kvantitativno novih pojava koje se nagomilavaju). Jedino takvo prilaženje otklanja vještačku podjelu između logike i istorije, između determinizma i indeterminizma, nužnosti i slučajnosti, evolucije i revolucije. Samo dijalektičko-istorijska metoda pruža mogućnost da se odgovori na pitanje kako teku privredne pojave i zbog čega se one razvijaju na ovaj a ne na onaj način i kakvi se ekstrapolacioni zaključci iz toga mogu izvući, pošto jedino odgovor na posljednje pitanje omogućuje da se izvrši pravilan izbor i donese ispravna odluka. Dijalektička metoda omogućuje ne samo da se shvati da »čovjek mijenja samog sebe i transformiše u onom stepenu u kom mijenja cjelokupne odnose, koji su središte svega« (A. Gramši: Izabrana djela, T. I., str. 40, Varšava, 1960. g.) već takođe da pronade mogućnosti koje ljudi pretvaraju u stvarnost svojom aktivnom djelatnošću. Nikakav izbor (ni u mikro ni u makrorazmjerama) ne može se učiniti oslanjajući se jedino na ove ili one proračune, i svako optimalno zaključivanje ima ne samo kvantitativne no i kvalitativne aspekte.

Za društvene nauke, prema tome i za političku ekonomiju, izvori su informacija prije svega istorijske činjenice i tendencije i protiv-tendencije koje se ispoljavaju u tim činjenicama. Zbog toga što ekonomski život pokazuje veliki autodinamizam, ekonomske dijagnoze moraju biti stalno provjeravane i ispravljane.

Nije umjesno zaboraviti da »društvo, čak ako je i naišlo na trag prirodnog zakona svog razvoja, ... ne može da preskoči preko prirodnih faza svoga razvoja, niti da ukine posljednje dekretima. Ali ono može da skрати i ublaži porođajne muke« (K. Marks, Kapital, t. I, str. 7—8), a to mora biti upozorenje za voluntarističku primjenu sociotehničkih procedura. Bez poznavanja zakona razvitka mi bismo i u socijalizmu bili osuđeni na voluntarizam, bez racionalnog planiranja mi bismo bili lišeni smjernica za pravilno djelovanje, koje realizuju tendencije razvoja.

*
*   *

Kao zaključak, možemo konstatovati da je dijalektička metoda, u kombinaciji sa teorijom odraza, i danas jedini nama pristupačan način adekvatnog tumačenja stvarnosti, pa i privredne stvarnosti, jer sama stvarnost nosi u sebi dijalektička obilježja. Nejedinstveno mišljenje, izvlačenje raznih aspekata, njihova petrifikacija stvaraju nepravilne konstrukcije, što se upravo i ispoljava u zapadnoj ekonomskoj literaturi. Dijalektička metoda pomaže interpretaciji sadržine a ne deskripciji. Pomoću ove metode tražimo uslove koji su neophodni, koji zadovoljavaju i koji pomažu našim djelovanjima za pretvaranje u život ciljeva postavljenih na temelju poznavanja objektivnih tendencija razvitka.

Linearno i dinamičko programiranje, metode simplex multiplex, input-output, strategijske igre i sl. imaju, bez svake sumnje, određena heuristička svojstva. Međutim, to su samo instrumenti koji se mogu pokazati vrlo nepodesnim ako sama dijagnoza tendencijâ razvoja, a, isto tako, i tačka u kojoj se nalazi privreda, budu nepravilne. Daleko pomaknuta formalizacija ekonomskih istraživanja prijeti odvajanjem od društvenog smisla i pravljenjem raznih fiktivnih modela. Jedino pronalaženjem objektivnih zakonitosti, oslanjajući se na retrospektivno-prospektivan pogled na društveno-ekonomske procese, možemo da odredimo pravilnu strategiju djelovanja za realizaciju mogućnosti koje nastaju.

Svaka teorija sadrži i formalne komponente; ako je za koherenciju zaključaka važna formalna strana, onda je za osnovanost i djelotvornost teorije važna i njena meritorna sadržina. Tačnost zaključaka mora da se slaže sa bogatstvom sadržajâ, koji odražavaju objektivnu stvarnost u njenoj suštini. Ekonomska istraživanja i tehnika upravljanja međusobno su povezani, ali postupci ne određuju okvirne teorije, već obrnuto, teorija određuje vidove tehnike, što upravo zaboravljaju ekonomisti na Zapadu. Savremena nemarksistička ekonomska misao prolazi kroz duboku krizu. Prefinjeni oblik treba da sakrije prazan sadržaj. Ipak, istovremeno nastaje potreba stvaralačkog razvijanja marksističke ekonomije kako bismo dešifrovali poznatu izreku da su u novim uslovima »stari oblici ispunjeni novim sadržajem«. To znači nužnost artikulisanja novih ekonomskih kategorija i zakona značajnih za našu epohu, koja se odlikuje interferencijom starog i novog. Bez orijentacije na međuljudske odnose koji se nanovo formiraju u procesu proizvodnje i realizacije, tehnika privređivanja biće očigledno lišena oslonca. Teorija mora da služi praksi, a da bi joj služila, mora biti efikasna i kroz praksu provjeravana. Konceptije zapadnih ekonomista po pravilu su metodološke fikcije, koje se mogu logično povezivati ili falsifikovati, ali koje se praktično ne mogu provjeriti. Nije vrijedno razmišljati koliko je u ovoj čistoj igri idejâ, a koliko svjesne mistifikacije, treba samo istaći da preuzimanje tehnike operacija iz arsenala zapadne ekonomije valja duboko proučiti, ako želimo da sebe poštedimo opasnog eklektizma. Stvaralački marksizam traži iznalaženje i oblikovanje novih ekonomskih kategorija koje bi istinito odražavale novi tip društveno-ekonomskih odnosa. Stvaralački marksizam zahtijeva utvrđivanje novih tendencija i protivtendencija, a, isto tako, novih zakonitosti koje krče sebi put kroz slučajnosti. Stvaralački marksizam zahtijeva takođe izradu novih istraživačkih instrumenata, podesnih za ove ciljeve. To ne znači da sve što je pronađeno na Zapadu treba »poslati dođavola«, nego znači nužnost sopstvenih traganja, a pri pozajmljivanju pretpostavlja duboku refleksiju, ili — u kakvom stepenu instrumenti napravljeni za druge svrhe (najčešće mikroekonomski i u uslovima odvojenih proizvođača) i na drukčijoj teorijsko-saznajnoj, klasnoj i metodološkoj osnovi, mogu bit faktički podesni u analiziranju procesa koji

se zbivaju u socijalističkoj privredi. Prividna sličnost u programiranju ekonomskih djelatnosti međusobno povezanih, donošenja odluka i vršenje izbora ne smiju da nam zaklanjaju suštinske razlike i implikacije koje proizilaze iz tih razlika. Metode koje su stvorili klasici marksizma-lenjinizma još uvijek su plodotvorne i jedina su pravilna polazna tačka za dalja istraživanja. Marks nije uzeo na sebe obavezu da misli za nas, više je isticao kako u knjizi života nema poslednje stranice, dakle mi moramo da tragamo, što ne znači nikako, slijepo podražavanje. Stvaralački marksizam nije eklektizam, već nova etapa koju je počeo Marks a nastavio Lenjin. Kao što se Lenjin suprotstavio empiriokriticizmu, tako se i danas treba, prije svega, suprotstaviti logičnom empirizmu, jer je on glavno nadahnuće za savremenu nemarksističku ekonomsku misao.

Prof. Dr. SEWERYN ŻURAWICKI, Warszawa University

CONTEMPORARY METHODS OF ECONOMIC RESEARCH IN THE WEST AND THE MARXIST METHODOLOGY

S u m m a r y

Every science requires, owing to its specific subject and scope, appropriate research methods. This reffers to economic sciences as well. In the development of Western non-Marxist economic thought the elements of praxeological character come to the fore and substitute more and more the considerations of the sociological aspects of economic phenomena. It is not the inter-human relations, but the the processes of decision taking in the sphere of economy (generally analyzed in micro-scale), which became the main field of exploration of leading Western economists. The praxeological suggestions of Lionel Robbins formed the basis of all sorts of model analysis. The same applies to modern operation research, the so-called activity analysis or strategic games. For instance T. C. Koopmans suggests in his analysis of economic activity that the construction of the schemes of economic activity should indicate how to move from one stage to another while following specific aims. The simplicity of his theory must, however, be weighed against the unrealistic assumption he adopts, namely that the economic relationships are of linear character. In the sequential models (taking into account separate moments of time) Koopmans applies the so-called transformation function to demonstrate the preferences when different combinations of factors, which are necessary to achieve accepted aims, are taken into account (parenthetically speaking this function dates back to Pareto!). Expressing it in mathematical terminology Koopmans defines this function in the system of „n — dimensional space of commodities“. The methodological program of Koopmans is to be found in his work „The Construction of

Economic Knowledge“, constituting the part of „Three Essays on the State of Economic Science“, 1957. Koopmans draws here on the praxeological axioms and assumes the set of postulates with respect to economic choice. While implying that the structure of economics resembles the structure of research in the theory of sets, he limits his analysis to the quantitative models of economic facts.

Contemporary economic literature in the West oscillates between the empirical pragmatism and speculative fictionalism — both approaches utilise mathematical ornaments. It is, of course, wrong to oppose the application of mathematical economics. But one has always to keep in mind that „what really matters is not the degree of accuracy of our description of causal relations and their formal mathematical expression, but whether it is the objective regularity which is the source of our knowledge (Lenin).

Linear and dynamic programming, simplex, multiplex and input-output methods, strategic games etc. are certainly of definite heuristic value, but they are only the instruments which may prove completely useless if the very diagnosis of development tendencies and of particular actual stage of economy is erroneous. The advanced formalism of economic analysis brings the risk that the scientist's considerations deviate from social problems thus leading to construction of different models in the world of fiction. Only the confirmation of objective regularities based upon the retrospective-prospective approach to the socio-economic processes may help to elaborate the right strategy of action aimed at the realization of possibilities, which occur.

Non-Marxist Western economic thought is at its critical point nowadays. Its elegance of form covers the lack of contents. Simultaneously, however, the necessity of creative development of Marxist economy becomes more evident. It must help to interpret properly the old saying that under new circumstances „in the old forms the new contents is moulded“. This postulate indicates the need to articulate the new categories and new economic laws typical for our times, when the old and the new interfere to a great extent. Without proper orientation in the newly created (and still being created) inter-human relations in the process of production and realization the techniques of management will only prove vain. The theory has to serve the practice, for this purpose, however, it must be true and verifiable by „praxis“. The concepts of Western economists represent in majority of cases methodological fictions, which may be logically contested or falsified, but which on the other band cannot be practically verified.

The creative Marxism requires the elaboration and formulation of new categories to reflect correctly the new type of socioeconomic relations, furthermore it demands to explore the new tendencies and counter-tendencies as well as the regularities to be generalized from casualities. For this purpose, moreover, new research instruments are needed. I do not condemn all the methods elaborated in the West, but would like to stress the necessity of own, Marxist research, and even when the above-mentioned methods are to be adopted the need for profound reflection, whether and if so to what an extent the instruments worked out for different aims (mostly

for microeconomic analysis in the situation of the separation of producers) are really applicable to the analysis of the processes taking place in the socialist economy.

The methods elaborated by the classics of Marxism-Leninism are still fertile and represent the only right starting point to further investigations. Marx pointed out that future generations would have to undertake advanced research. To research does not in any case mean to imitate. Creative Marxism does not mean eclecticism, but the new stage on the way initiated by Marx and followed by Lenin. In similar way as Lenin objected empiricism, we are nowadays supposed to contest logical empirism, as it becomes the main inspiration of contemporary non-Marxist economic thought.

Проф. Д-р С. ЖУРАВИЦКИ, Университет Варшава

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ НА ЗАПАДЕ И МАРКСИСТСКАЯ МЕТОДОЛОГИЯ

Резюме

Любая наука в зависимости от своей специфичности и предмета изучения требует соответствующие методы исследований. Это также относится и к экономической науке. В развитии немарксистской экономической мысли на Западе элементы праксиологического характера сделались весьма выжными и начали заменять социологический аспект изучения экономических явлений. Процесс принятия решений в экономической сфере (обычно анализируемый на макро уровне) сделался основным элементом исследования на Западе, вместо взаимных отношений людей в этой сфере. Праксиологической суггестии Лионела Роббинса создают базис для всех видов анализа моделей. Это также относится и на современные практические исследования, так наз. анализ активности или теории стратегической игры. Например, Т. Купманс предлагает в своем анализе экономических активностей конструкцию схем экономической активности, которая бы указала как надо поступать на том или ином этапе развития, преследуя специфическую цель. Однако упрощенность его теории должна рассматриваться из аспекта нереальных предпосылок, которые он дает, говоря что экономические отношения имеют линейный характер. В его сегментных моделях (принимая во внимание особые периоды времени) он применяет (Купманс) т. наз. трансформационную функцию для демонстрации преимуществ, когда различные комбинации факторов, необходимых для достижения поставленной цели, приняты во внимание (надо упомянуть, что эта функция берет свое начало от Парета). Пользуясь математической терминологией Купманс определяет эту функцию системой „n“ — масштабного пространства товара“ (n — dimensional Space of commodities). Его методологичес-

кий метод описан в его книге „Конструкция экономического знания“¹, которая является составной частью „Трех очерков о положении экономической науки“ 1957 (Three Essays of the State of Economic Science). Здесь Купманс делает выводы на базе прагматологических аксиом и предполагает сбор постулатов из аспекта неэкономического выбора, подразумевая, что структура экономики схожа структуре исследования теории групп, он ограничивает свой анализ на количественные модели экономических фактов.

Современная экономическая литература на Западе колеблется между эмпирическим фрагментаризмом и спекулятивными функциями — пользуясь в обоих случаях математическими выражениями. Разумеется ошибочно было бы бороться против применения математической экономики. Однако необходимо иметь в виду то, что „действительно существенно не является степенью точности или нашим описанием причинной связи и их формального математического выражения, а то является ли источник нашего знания объективно точным“ (Ленин).

Линейное и динамичное программирование, Симплекс, Мультиплекс и Импут-аутпут метод, Стратегическая игра и т. п. являются ли подлинно наукой о методах или же лишь инструментами, которые могут быть полностью бесполезны, если диагнозы о тенденциях развития и степени развития хозяйства ошибочны. Развитой формализм экономического анализа несет в себе риск отступления научного рассмотрения от общественных проблем и ведет к конструкции различных моделей, относящихся к миру фикций. Лишь доказательство объективных законов, которые открываются на основании ретроспективно-перспективного подхода к общественно-экономическим процессам, могут способствовать разработке правильной стратегии действия, направленных на реализацию возможностей.

Немарксистская экономическая мысль на Западе в настоящее время находится в тупике. Элегантность ее форм прикрывает недостаток содержания. Однако, наряду с этим необходимость творческого развития марксистской экономики становится все более очевидной. Она должна способствовать соответствующему толкованию старой поговорки, что в новых условиях „в старой форме заключено новое содержание“. Этот постулат указывает на необходимость точного определения новых категорий и новых экономических законов, типичных для нашего времени, когда в большой мере старое проникнуто новым. Без соответствующей ориентации во вновь созданных взаимных отношениях между людьми (которые все еще создаются) в процессе производства и реализации, техника управления может лишь подтвердить немощь. Теория должна служить практике, а для этого она должна быть правдивой и подтвержденной „практикой“. Концепты западных экономистов представляют собой в большинстве случаев методологические фикции, которые могут логически обсуждаться или фальсификоваться, но которые не могут подтвердиться на практике.

Творческий марксизм требует разработку и формулировку новых категорий, которые бы верно отражали вид общественно-экономических отношений; кроме этого, он требует исследования новых тенденций и против-тенденций, как и выводы правил на основании причин. Для этого

¹ The Constructions of Economic Knowledge.

нужны новые инструменты в процессе исследования. Я, говорит автор сообщения, не осуждаю все методы, разработанные на Западе, но хочу подчеркнуть необходимость собственного марксистского исследования, даже в тех случаях, когда вышеупомянутые методы можно применить при анализе процесса, имеющего место в социалистическом хозяйстве. Если это возможно, то в какой мере эти инструменты могут послужить для различных целей (больше всего для микро-экономического анализа в условиях существования отдельных производителей).

Методы разработанные классиками марксизма — ленинизма все еще полны возможностей и являются едино правильным началом для дальнейших исследований. Маркс подчеркнул, что грядущие поколения должны будут вести исследования не более высоком уровне. Процесс исследования ни в коем случае не является подражением. Творческий марксизм вовсе не значит перенятие из других теорий всего лучшего (эkleктицизм), а представляет собой новую стадию развития на пути, которым пошел Маркс и которым продолжал идти Ленин. Таким же образом как Ленин оспаривал эмпириокритицизм, мы сегодня должны бороться против логического эмпиризма, т. к. он сделался главным вдохновителем современной немарксистской экономической мысли.